

ПРЕДМЕТ НАД ПРЕДМЕТИМА

Владимир Милојевић

Данашње генерације не расту уз „Забавник”, већ уз кратке и баналне садржаје који урушавају језичку културу. Млади немају стрпљења, ни концентрације да прочитају ни дужу приповетку, а камоли обимније романе

када доноси промене у образовању. Истовремено, у више наврата најреlevantније стручне instance када је о србистици реч апеловале су да српски језик и књижевност буде предмет над предмета, да добије натпредметни статус. То не би значило само већи број часова у распореду. Између осталог, више се не би догађало да се такмичења из српског језика и књижевности највишега ранга сваке године померају јер су нека друга „важнија”, може бити и да би се отворио простор за нове посебне стипендије за будуће србисте, јер актуелне не дају осетне резултате. У перспективи то би могло допринети да само најбољи дипломци србистичких катедара предају у школама, па и да на свакој високошколској установи српски буде бар једносеместрални испит...

– Имајући у виду друштвене околности од пре само годину дана и покушај продора дневне политике у школу, али и друге раније околности попут ковида, трагедије у ОШ „Владислав Рибникар”, због којих ученици који су сада полагали завршни испит нису имали неопредмну наставу, реално је запитати се у којој су им мери, на одговарајући методолошки и педагошки начин, презентовани наставни садржаји да би они могли да их на прави начин усвоје. Ако питате да ли нам резултати завршног указују да су промене у наставним плановима и програмима и педагошким праксама потребне, одговор је да указују, поготову у делу који се односи на функционал-

на знања ученика, али и на оне садржаје који носе епитет „од националног значаја”, као што је и српски језик – истиче ресорни министар. Станковић напомиње и да су у току темељне консултације, које предводи премијер Ђуро Маџут, са високошколским установама које образују наставнички кадар и надлежним заводима, да би се сагледало стање и дошло до предлога који ће унапредити планове наставе и учења, педагошке праксе, али и компе-

тенције наставника, систем стипендирања студената за наставничка занимања и друге мере и подстицаје. Да ли смо као друштво дозрели да српски језик добије натпредметни статус? – Када је реч о матерњем језику, разумевању прочитаног и читалачкој кризи, истакао бих да то није проблем само у Србији, то је изазов савременог човека генерално, већ деценијама. Српски, уз историју, географију и друге неке предмете, има статус предмета од национал-

ног значаја. Верујем да ће консултације које су у току дати, између осталог, и одговоре на питања како унапредити читалачке компетенције уз разумевање прочитаног код младих, шта је потребно у пракси додатно мењати. Високошколске установе имају сву слободу и аутономију да уведу српски као једносеместрални предмет на свим студијским програмима, јер у складу са законом самостално доносе студијске програме и организују наставни процес. Нагласио бих да него-

Претерано коришћење технике и нови стандарди – Општа криза читања, разумевања текста и анализе прочитаног је, нажалост, лоша последица претеране употребе технике. Фокус пажње младих нараштаја је поприлично опао, концентрација је много слабија, а за озбиљно разумевање прочитаног она је неопходна. Овај разлог повлачи и многе друге, али је исто тако чињеница и да читање, матерњи језик, културу, историју, треба много више популаризовати – каже Борис Стојковски, в. д. директора ЗВКОВ-а. Он подсећа да ЗВКОВ спроводи међународно ПИРЛС истраживање развоја читалачке писмености, а да последњи резултати ове студије из 2021. показују да су наши ђаци четвртог разреда основне школе остварили просечно 514 поена, што је изнад просека ПИРЛС скале који износи 500 поена. Подсетимо и да међународна ПИСА студија, у којој се тестирају петнаестогодишњаци, према резултатима испитивања из 2022, сведочи да: „У Србији сваки трећи ученик не достиже основни ниво писмености (43 одсто на скали математичке писмености, 36 одсто читалачке, а 35 одсто научне)”, пише у извештају ЗВКОВ-а. „Истраживања и резултати завршног испита нама дају индикаторе евентуалних недостатака у познавању матерњег, тј. српског језика. Завод води израду нових стандарда постигнућа ученика, где ће на овоме свакако бити већи акценат”, истиче Стојковски.

Оскудан фонд речи отежава савладавање школског градива

Проф. др Рајна Драићевић*

Подаци о резултатима ученика осмог разреда на тесту из Српског језика на Малој матури показују забрињавајућу чињеницу да је просечан број бодова на овом тесту 10,68, што је најлошији резултат у последњих 13 година. На питање новинара једног дневног листа који су им задаци били најтежи, ученици су одговорили да их је највише намучило разумевање текста. Несхватљиво је да се нису пожалили на апстрактну службу речи у реченици, гласовне промене, врсте речи и друга граматичка питања, већ на разумевање прочитаног!

Како бих илустровала дубину проблема, навешћу неколико стварних примера који показују језичке проблеме наше деце, а забележени су у дневнику једног забринутог родитеља. Лексички фонд ученика толико је сиромашан да неки од њих с муком савладавају било који школски предмет, а не само Српски језик.

На часу Историје: Ученик шестог разреда, учећи лекцију из уџбеника за Историју, закључио је да „јерес” значи „коров”, јер је у књизи прочитао: „Угарски краљеви нашли су погодан изговор да шаљу војску на Босну, јер се у тој држави укоренила јерес... Угарски краљеви, уз одобрења папе, организовали су крсташке походе на Босну. Ти походи завршавали су се пустошењима и спаљивањем јеретика... Ускоро је јерес била искорењена.”

На часу Географије: У једном уџбенику за Географију у петом разреду овако се описују географске карте: „Када се изохипсама и бојама придода и сенчење, добија се веома пластичан приказ рељефа.” Један ученик није разумео значење придева „пластичан”, па је то протумачио (и тако научио) као да се све географске карте обавезно праве од пластике. Њему је сасвим непознато да придев „пластичан” може имати више значења и да у овом примеру није употребљен у основном значењу.

Код куће: Девојчица од 12 година тражила је од родитеља да јој изведу хипи покрет да би видела какав је то покрет. Она још увек не зна да именица „покрет” не значи само: „промена положаја тела или органа”, већ и: „друштвена група окупљена око реализације извесних циљева”. И у овом и у претходном примеру запажа се да ученици, због недостатка језичке културе, могућност да нека реч има више значења не прихватају као нешто сасвим природно.

На часу Историје, још једанпут: Неке сасвим уобичајене речи ученицима су сасвим непознате. Аутори уџбеника не могу ни да претпоставе које би речи требало да избегавају у уџбеничком тексту. Тако је, на пример, допусни везник „премда” непознат неким (можда и многим) једанаестогодишњим ученицима. Аутор Историје за пети разред није, наравно, могао то чак ни да наслути, па је у лекцији о освајањима Александра Великог овако започео једну реченицу: „Премда је освојио Индију...” Ученица је, преслишавајући се, набројала територије које је освојио Александар Велики и рекла како Индију није освојио Александар Велики, већ освајач Премда. Она је везник протумачила као властиту именицу.

На часу Књижевности: Ученици шестог разреда анализирали су одломак из књиге Анђеле Нанети „Мој дека је био трешња”. Једна реченица из тог одломка овако гласи: „Попео се на дрво не би ли убрао трешњу.” Ученица је овако протумачила ову реченицу и значење везника у њој: „Попео се на дрво да не би убрао трешњу.” Дакле, „не би ли” неким нашим ученицима значи „да не би”. Пошто не разумеју реченицу, ученици не могу правилно да анализирају смисао одломка.

На часу Математике: Ученици не владају ни реченичним конструкцијама. Испоставило се да је ученицима петог разреда неразумљива конструкција „одузети од”. На тесту из математике ученици једног одељења имали су задатак у којем се од њих тражило да одзму неко израз од броја 100. Готово сви ученици тог одељења поставили су задатак тако што су прво навели израз, а затим су одузели број 100 од њега. Они, просто, не разумеју конструкцију реченице којом је исказан задатак и не могу да реше тај задатак зато што не могу правилно да га поставе.

Све слабији резултати на тестовима из Српског језика на Малој матури представљају озбиљан проблем целом нашем друштву, а не само наставницима Српског језика, због тога што указују на смањивање способности ученика да уче, па чак и да мисле. Ако не разумеју лексику у уџбеницима и синтаксичке конструкције које су у њима употребљене, ученици не могу савладати ниједну лекцију.

Према речима чувеног психолога Лава Виготског, „у извесној тачки развоја детета мишљење и језик се секу, после чега мишљење постаје говорно, а го-

Неопходно је извршити темељну реформу планова и програма из Српског језика, а она би се огледала у увећању броја часова посвећених језичкој култури, формама учтиве комуникације, разумевању текста, сајима и проширивању прочитаног, овладавању метафорама у научном тексту, богаћењу лексичког фонда, избору одговарајуће речи у зависности од контекста...

вор постаје интелектуалан.” У последњем пасусу своје књиге „Мишљење и говор”, Виготски каже да су „мишљење и говор кључ за разумевање природе људске свести (...) Реч се односи према свести као микрокосмос према макрокосмосу, као жива ћелија према организму, као атом према Вациони”. Без језика нема ни мишљења, а без унапређене наставе Српског језика, усклађене са данашњицом, нема ни интелектуалног развоја наше деце.

Шта предузети? У Српској књижевној заједници је 8. маја 2014. одржан научни скуп „Идентитет српског језика и културе”. Најреферат на том скупу био је посвећен организацији наставе матерњег језика у различитим европским земљама. Идеја је била да се упознамо и преузмемо неке добре примере из других држава. На сајту Министарства за просвету Руске Федерације пронашла сам Стандарде за учење руског као матерњег језика, а као један од докумената тамо се налази „Методичко писмо о настави руског језика као матерњег”. У том документу стоји да Руски језик као школски предмет има натпредметни статус и да је важно да стручњаци који састављају планове и програме морају то имати у виду. Други термин који се употребљава с истим значењем јесте „метапредметни статус” матерњег језика као школског предмета.

Као аргументе за натпредметност матерњег језика у документу се наводи да матерњи језик утиче на формирање најважнијих општеобразовних вештина и говорно-мисаоних активности: „комуникајске” (утиче на формирање свих врста говорних активности, основа културе усменог и писаног изража-

вања), „интелектуалне” (помаже у развијању способности за поређење и контраст, корелације, синтезе, генерализације, апстракције, вредновање и класификације), „информационе” (утиче на формирање способности издвајања информација из различитих извора, способности рада са текстом), „организационе” (утиче на формирање способности да се формулише сврха активности, планирање активности, вршење самоконтроле, самопроцење, самоисправљања). Другим речима, натпредметност Српског језика огледа се у томе што се без знања и вештина стечених на том предмету не може замислити напредак ученика ни из других школских предмета. Још од те 2014, србисти се труде да се изборе за натпредметни статус Српског језика као школског предмета.

Руси су искористили натпредметни статус Руског језика као школског предмета тако што од првог разреда основне школе, па до краја средње школе имају раздвојену наставу Руског језика и Књижевности, а однос између броја часова једног и другог предмета разликује се од разреда до разреда, али укупан збир увек је девет или десет часова недељно. Уједно, Русија, Белорусија и Украјина, које имају овакву организацију наставе, имају највише часова матерњег језика у Европи. У скоро свим европским земљама, а ја сам посебно истражила стање у Мађарској, Турској, Француској, Русији, Украјини и Белорусији, у нижим разредима основне школе има више часова матерњег језика него у Србији. Предначе Француска и Турска, где ученици похађају чак десет часова матерњег језика недељно.

Осим повећања недељног фонда часова, неопходно је извршити и темељну реформу планова и програма из Српског језика, а она би се огледала у увећању броја часова посвећених језичкој култури, формама учтиве комуникације (обраћања, молбе, наредбе, извињења, слагања, неслагања и др.), разумевању текста, сајима и проширивању прочитаног, овладавању метафорама у научном тексту, стилском раслојавању текстова, богаћењу лексичког фонда, избору одговарајуће речи у зависности од контекста, писању учтивог писма, класификацији текстова упоређивањем њиховог садржаја итд.

Уколико ништа не предузмемо, последице ће бити драматичне. Деца ће комуницирати помоћу емоција на телефонима и остаће неспособна за било какву емоционалну и интелектуалну размену, јер без језика нема духовне размене, као ни интелектуалног развоја.

*Редовни професор Филолошког факултета Универзитета у Београду